

דיוקנו של האל
בראהמה, בורא
העולם במסורת
ההינדואית

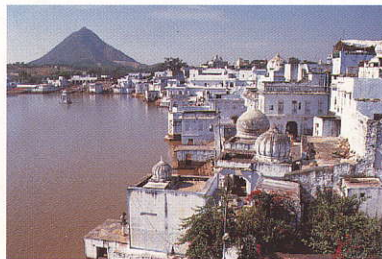
משמשים בו בערבוביה: המוני בני אדם באים לסחור בכ־50 אלף גמלים, לפקוד את מקדשו של בראהמה ולטבול באגם הקדוש.

אום נאמא שיווה

עוד ועוד גמלים התקבצו מכל עברי המדבר אל דיר נת החול הסמוכה לעיירה, כשהם מעלים ברגליהם ענני אבק. אוהלים הוקמו, ערמות חציר נערמו ודוכנים רבים הציעו כלי בית, אוכפים, קישוטים לגמלים, תכשיטים ועוד. כל מה שאדם כפרי יחפוץ לקנות בעיר הגדולה ימצא לו ביריד. כמו בכל חגיגה הודית, הוק מו גם לונה פארק וקרסט. בבתי המלון היתה תפוסה מלאה של הודים אמידים ותיירים, ומחירי החדרים הרקיעו שחקים.

עם שקיעת החמה ירדו מאמינים במדרגות הגהטים אל שפת האגם, והשיטו על מימיו קעריות עשויות עלים יבשים ובהן פרחים ונרות. הלהבות הקטנות נשלחו אל המים, ועם ריצודן נישאו תקוות ובקשות. זהו טקס הארטי (Arati), פולחן האגם, המקובל ברוב הודו ומלווה בשירה מונוטונית, ממכרת.

מוסיקה קולנית מסוג אחר התנגנה בכל פינה: מהלונה פא־רק, מדוכני מזון וממקדשים רבים. המקום אמנם מקודש בראש ובראשונה לבראהמה, אבל זה לא מונע מהמאמינים לסגוד לאלים רבים נוספים. על גדות האגם מצויים שיווה ליני

גאמים - איברי מין זכריים המסמלים את שיווה - אשר אליהם פונים מדי בוקר וערב.

מעל לכל המנגינות והקולות נשמעה המנטרה של שיווה: Om Nama Shiva ("אום הוא שמו של שיווה"). על פי האמונה, שיווה, האל הראשי, האמון על חורבן העולם, הוא גם יוצרו של האל בראהמה, בורא העולם. המנטרה המהללת את שמו התנגנה ללא הפסק, גם בלילות, במשך כל הפסטיבל ברמקולים שפוזרו בעיירה כולה, ואי אפשר היה להימלט ממנה.

הגמלים רוכזו על דיונה עצומה מחוץ לפושקר, יחד עם סוסים ושוורים. הרג'סטאנים הברישו את הסוסים באופן מופתי, ואת קרני השוורים צבעו בכחול, באדום או בירוק. פרוות הגמלים גולחה בדוגמאות שונות וניצבעה גם היא. חלקם עטו בדים רקומים ורתמותיהם קושטו בגדילי צמר, צמידים מרשרשים נענדו לרגליהם ואת נחיריהם ניקבו טבעות כסף וזהב. עשרה גבירים נדרשו למלאכת הניקוב, כדי שיחזיקו בגמל המתייסר מכאבים.

בעלי החיים הוצעו למכירה לכל קונה, ואלה בדקו את הבהמות בקפידה, משן ועד פרסה. משהובעה התעניינות עמדו על המקח במשך שעות עד שלבסוף

מסורת ההינדואית מספרת כי לבראהמה (Brahma), האל שברא את העולם, לא היה בתחילה מקום פולחן משלו. הוא פנה לשיווה (Shiva), האל ההורס את העולם, ולווישנו (Vishnu), האל המקיים את העולם, בבקשה ליצור עבורו מקום פולחן, והם נעתרו לבקשתו. וישנו הצמיח מטבורו פרח לוטוס והעניקו לבראהמה, שהשליך את הפרח ממושב השמימי אל הארץ. כשהגיע הפרח לקרקע, נבעו מתוכו מים כמזרקה ונוצר אגם פושקר (Pushkar), אשר הפך למקום הסגידה הקדוש לבראהמה.

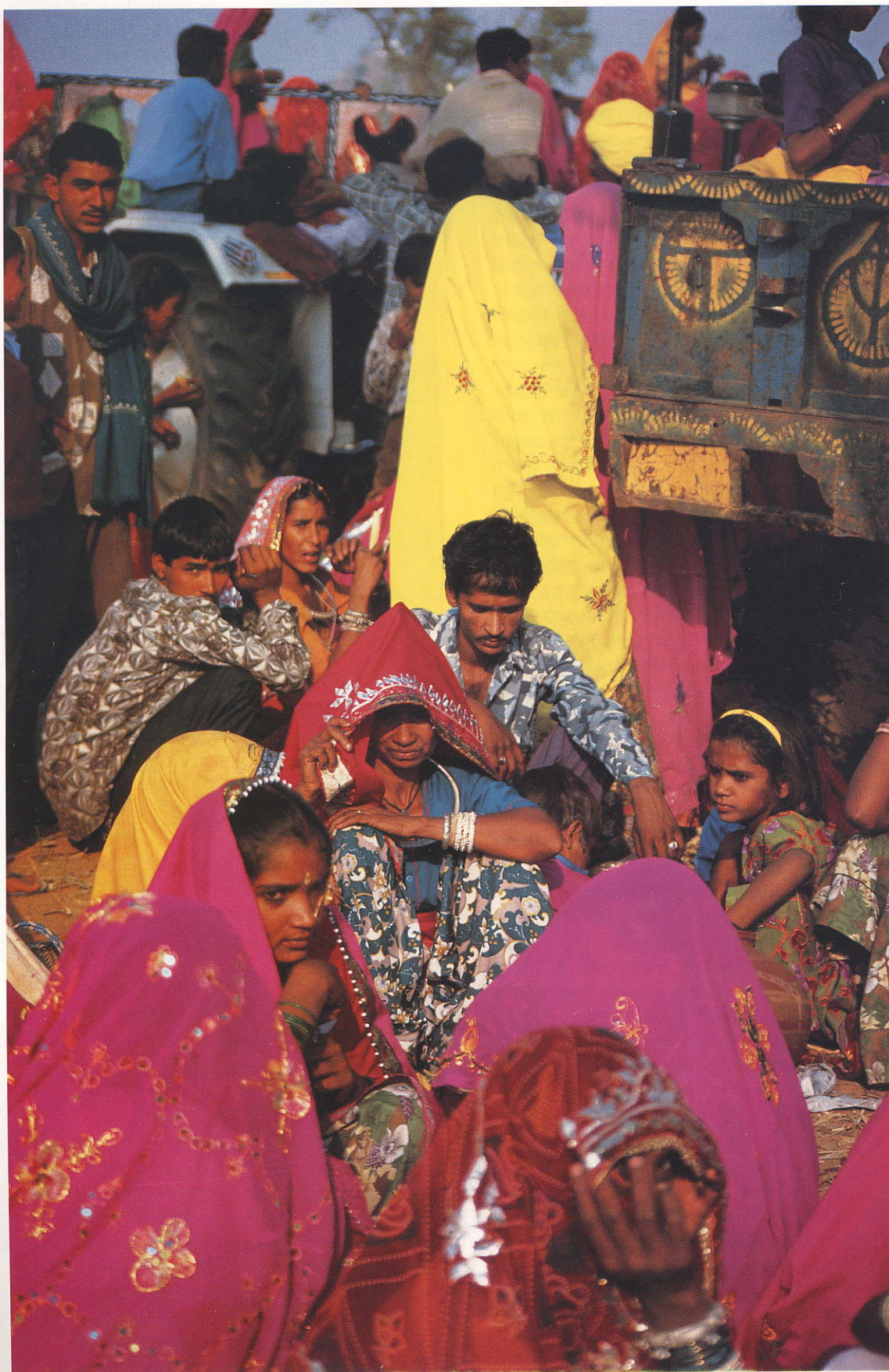
העיירה פושקר שוכנת במרכז רג'סטאן, סמוך לעיר אג'מר (Ajmer), בספר מדבר תר (Thar): מישורים נרחבים, רכסים וגבעות מחודדות שבראשן אתרי פולחן. מבתי הלבנים גולשים גהטי רחצה אל שפתו של האגם הקטן שבמרכזה. בכיפותיהם של המקדשים הרבים הומות יונים, ובין הגגות מקפצים קופי לאנגור אתלטיים.

המסורת המקומית מתפארת בכך שלא רק ההינדואים מקדשים את פושקר. גם המוסלמים חלקו לה כבוד: במאה ה־17 ערך המוגול המוסלמי אורנגזב (Aurangzeb) מסעות מלחמה בהינדואים והחריב מאות ממקדשיהם בצפון הודו. כשהגיע לפושקר תכנן להחריב גם את 400 מקדשיה, אולם לפני שהוציא את כוונתו לפועל, ירד אורנגזב לרחוץ באגם. כשעלה מהרחצה הבחין כי עורו התקמט ושערו הלבין, ומיד הבין כי המים קדושים. ואכן, על אף שהיו מקדשים שנפגעו, נותרו רבים ממקדשיה של פושקר על כנם עד היום.

בימים רגילים, פושקר היא עיירה רגועה בעלת אופי כפרי, וחיים בה כ־12 אלף תושבים. אבל במשך ארבעה ימים בשנה מציפים את העיר כ־750 אלף בני אדם, הבאים כולם לחגיגות הירח המלא של חודש קארית־הה (karitha), מקביל פחות או יותר לחודש נובמבר, המועד שבו קיים בראהמה את פולחנו (ראו עמ' 85). אז מגיע המקום לשיא קדושתו, ועולי הרגל הרבים יכריזו, באמצעות טבילה באגם הקדוש, להיטהר מכל חטאיהם ואף להיגאל לאחר מותם מהמשך גלגולם בעולם.

במקביל לחגיגות הדתיות, נערכת במקום מלה (Mela) גדולה - פסטיבל ויריד ענקי לסחר בגמלים. הכל קורה בעונת הסתיו, לאחר תקופת המונסון, וכך מובטח שמזג האוויר יהיה נוח ושיהיה די מרעה לבהמות. במשך ארבעה ימים מתקיים אירוע שדת ומסחר

אגם פושקר הקדוש.
כשניסיתי לצלם את
הטובלים באגם, התנפלו
עלי הבראהמינים בטענה
שאני מחלל את הקודש,
כי על שפת האגם נמצאות
נשים מעורטלות למחצה
צילום: יותם יעקבסון

הצבעוניות של בגדי
הנשים משמשת גם
כמנגנון המאפשר
לגברים לשלוט בהן.
כך יכולים בעליהן
לעקוב אחריהן בזמן
שהן עובדות בשדה
צילום: יותם יעקבסון

משלו: טורבן כתום יעיד על ייחוס חובשו כבן למעמד הרג'פוט, צבע ירוק זית או שחור יציין שהרג'פוט מצוי בתקופת אבל על מות קרוב משפחה, צהוב הוא צבעם של הבראהמינים ואילו טורבן אדום הוא ציון לבן אחד המעמדות הנמוכים.

ככסות תחתונה משמש הדוטי (dhoti), יריעת בד לבנה, ארבעה מטרים אורכה, המונחת על הגוף באופן מיוחד - ספק חצאית, ספק מכנסיים. חולצת הכפתור רים, הנקראת צ'ולי (choli), גם היא לבנה בדרך כלל וגזרתה ארוכה וצרת שרוולים ומותניים. הנעליים עש-יות עור (של פגרים בלבד - אין שוחטים חיה כדי לאוכלה או כדי להשתמש בעורה), מעוטרות בקישור טי מתכת וברקמות ומחודדות בקצותיהן כחרטום סירה.

לבושן של הנשים הרג'סטאניות בולט מאוד בצבעיו ומגוון הרבה יותר: שמלות וחצאיות, חולצות רקומות, צעיפים ורדידים שקופים למחצה, והן עונדות תכשי-טים גדולים במיוחד, כמו עגילים, נזמים (שכדי להח-זיקם במקומם יש לקשור אותם לאוזן), שרשרות, צמיד יד, צמידי קרסול וטבעות, שנענדות גם על אצב-עות הרגליים, ועדיף על כולן.

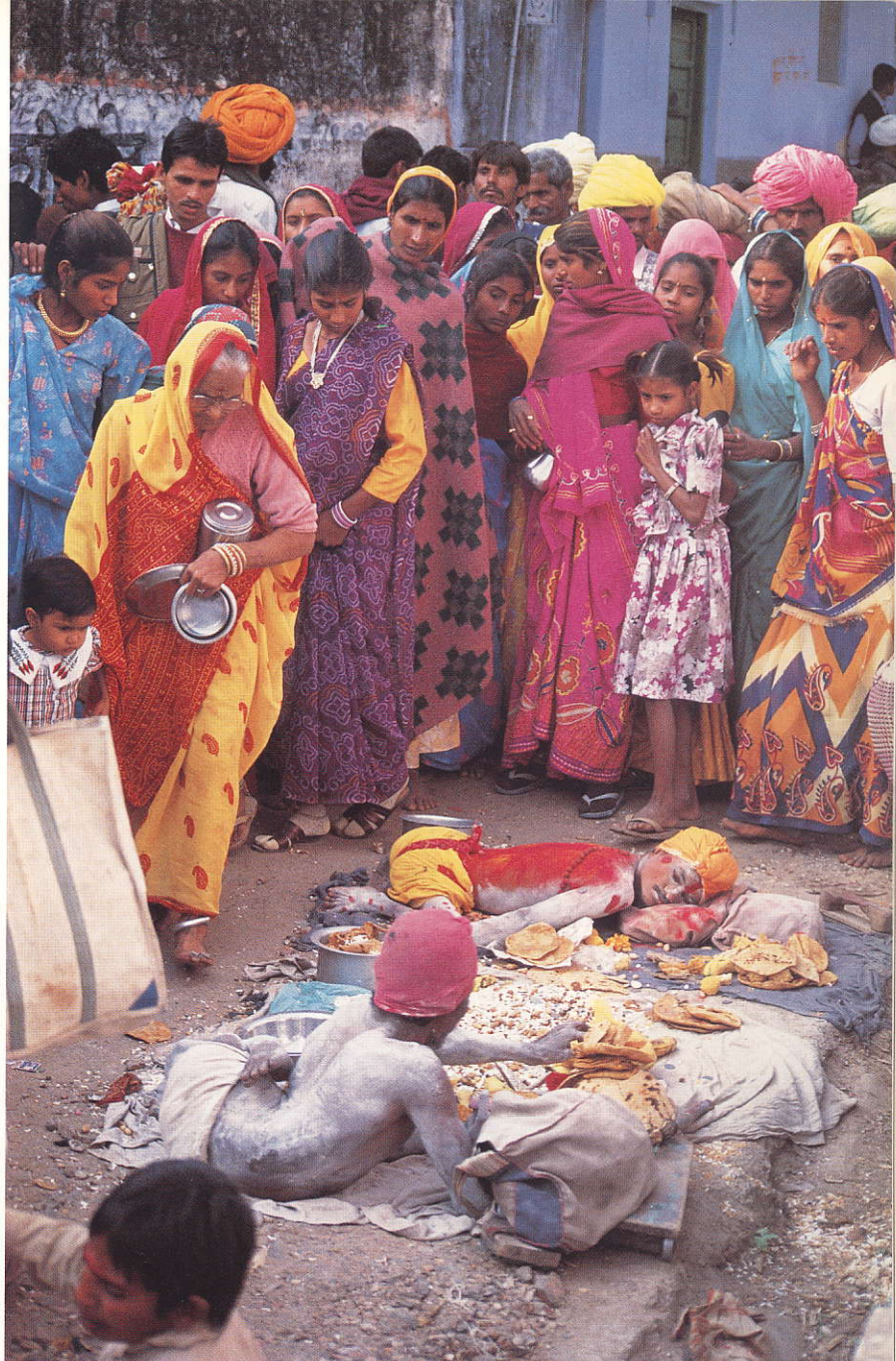
ברג'סטאן אשה נמדדת לפי תכשיטיה. הון עתק מושקע בענק הנישואים ובשני צמידי הקרסול (לרוב חצי קילוגרם כסף כל אחד), שמקבלת אשה עם נישור-איה. אחד המקומיים הסביר לי שהנשים לבושות במל-בושים כה צבעוניים, על מנת שבעליהן יוכלו לעקוב אחריהן ממקום מושבם בזמן שהן עובדות בשדה, וכך הן יתקשו לנאוף.

בשטחו של היריד עצמו כמעט שלא רואים נשים. זו טריטוריה של גברים. הם התגודדו בקבוצות, ערכו עסקאות, ניהלו שיחות חולין ועישנו סיגריות מקומי-ות, ובערבים התכנסו סביב מדורות קטנות, פטפטו בשקט והכינו צ'אי. הנשים היחידות ששוטטו במקום הן בנות המעמד הנמוך, אשר הביאו מספוא לגמלים, אספו את גלליהם לסלים גדולים ונשאו אותם למקום שבו שטחו את תכולתם לייבוש, כדי שישמשו חומר בערה.

בנות בלי כת, המטמאות במגען, לבושות לבוש כהה ופרובוקטיבי, שוטטו גם הן בשטח היריד, חלפו בין הגמלים והגברים, ניגנו, רקדו והציעו את גופן עבור כסף. הן לא נמנעו מלהישיר מבט ומלהתנועע בחופ-שיות מופגנת לפני העוסקים בסחר. במבט עיניים ובמ-גע ידיים ניסו לשדל תיירים לצלם אותן או לקבל ציורי-חינה על היד תמורת תשלום.

סגולה לשיפור הקארמה

כל מי שביקר אי פעם בהודו יודע שכאן לא צריך ללכת לקרקס כדי לראות תופעות יוצאות דופן. רחור-בותיה מציעים הכל, בעיקר בזמן פסטיבלים, אז מת-קבצים כל התמהונים, החלכאים והנדכאים. בניגוד לחברה שלנו, שבה נהוג לכסות מומים ולהתבייש בפג-מים, בהודו טורחים לא אחת בעלי המומים להבליט אותם בצורה בוטה, להדגישם בצבע ולהציגם לעיני כל. כל אחד משווק את מה שיש לו להציע.

נספרו השטרות שוב ושוב על ידי שני הצדדים. פעמים רבות נערכו תחרויות רכיבה - בידור לצופים וגם דרך מצוינות לקונים פוטנציאליים לעמוד על יכולותיהן של הבהמות.

טורבן צבעוני וצמידי קרסול

מפריטי הלבוש השונים אפשר ללמוד רבות על מעמ-דם של המשתתפים באירוע ועל מצבם המשפחתי. רוב הגברים הם בעלי חזות הדורה וגאה, לעיתים לוחמנית משהו, כיאה לצאצאיהם של שבטי הרג'פוט (Rajput) למודי הקרבות. כולם מתהדרים בשפם שקצותיו מסת-לסלים מעלה ובזוג עגילי זהב כבדים. ראשם עטור טורבן - יריעת בד באורך כמה מטרים, המגולגלת ומ-לופפת סביב הראש. צבעי הטורבנים עזים במיוחד - אדום, כתום, צהוב זוהר ועוד - ולכל צבע משמעות

בניגוד לחברה המערבית, שבה נהוג לכסות מומים ולהתבייש בפגמים, בהודו טורחים בעלי המומים להבליט אותם, להדגישם בצבע ולהציגם לעיני כל. כל אחד משווק את מה שיש לו להציע
צילום: יותם יעקבסון

קללתה של האלה

מקדש בראהמה בפושקר הוא אחד מכמה מקדשי בראהמה בודדים בעולם כולו. עובדה זו יוצאת דופן ותמוהה, משום שלרוב אלי ההינדו יש מקדשים רבים. והאגדה מסבירה: בראהמה רצה לחנוך את היכלו כאשר הירח של חודש קאריטהה מלא. לצורך הפולחן נזקק בראהמה לאשתו סרסוואטי (Saraswati), אלת החוכמה והלמידה, שבלעדיה לא יכול היה לברוא את העולם, אבל היא לא הופיעה במועד שנקבע.

חרד שמא יחלוף זמן הירח המלא, פנה בראהמה לאינדרה (Indra), אל השמים, וביקש ממנו להשיאו במהירות לאשה אחרת, שתשמש לצידו בפולחן. אינדרה שלח מיד שליחים למצוא רעיה לבראהמה, ואלה חזרו תוך זמן קצר עם אשה. אלא שזו השתייכה למעמד האסורים במנע, ועל מנת שבראהמה יוכל לשאתה, צריך היה לטהרה. באמצעות שירת מנטרות, עבר גופה של האשה לגול והפך לצלמית עשויה עשב, אשר נאכלה על ידי פרה. תוך כדי שעברה דרך הפרה, מהלוע ועד פי הטבעת, טוהרה ונעשתה ראויה להינשא לאל. מכאן בא שמה גאיטרי (Gayatri): "גאי" - "פרה", ו"טרי" - "לעבור דרך".

דיוקנה של סרסוואטי, אלת החוכמה והלמידה במסורת ההינדואית

לאחר שטוהרה גאיטרי, השיא אותה אינדרה בחיפזון לבראהמה, והפולחן החל. ואולם, אז הופיעה סרסוואטי, לבושה במיטב מחלצותיה ומלווה בפמליית חברותיה, כמצופה מרעיה המשמשת לצד בעלה בעת פולחן. בראותה את בראהמה מקיים את הפולחן כשליצידו אשה זרה, כעסה סרסוואטי וקיללה אותו. "פושקר", קראה בחמת זעמה, "תהיה המקום היחיד בעולם שבו יסגוד לבראהמה. מאמיניך לא ישליכו עליך פרחים אלא יניחו אותם למרגלותיך, ואת הפוגות לכבודך יקיימו באגם ולא במקדשך!".

סרסוואטי לא הסתפקה בכך ופנתה לפרה: "ואת, שסייעת לטהר את גאיטרי, תאכלי לא רק עשב אלא כל דבר מטונף ומזוהם!", וזו הסיבה שהמושטט ברחובות הודו יכול לראות פרות ניזונות מעיתונים ומשיירי קרטון. לבסוף קיללה סרסוואטי גם את הבראהמינים, מפני שהשתתפו בפולחן: "לעד תחמדו את הממון ואף תשיגו אותו, אך לעולם לא תצליחו להחזיק בו". משום כך, מספרים, מתנהגים הבראהמינים בפושקר גם כיום כקבצנים, ורודפים אחר הכסף כל העת, אך איש מהם אינו מתעשר.

דיוקנו של אינדרה, אל השמים במסורת ההינדואית

במהלך הפסטיבל רבצו בצידי הרחובות קבצנים, נכים ומצורעים, והתחננו שישליכו להם מטבעות או מעט אוכל. חלק מהם נטפל אל העוברים והשבים, בעיקר אל תיירים, באופן מתרפס שקשה לעמוד בפניו, אבל בלי אלימות. תרומה לנזקקים נחשבת חלק בלתי נפרד מן העלייה לרגל ומהווה סגולה לשיפור הקארמה.

כמו בכל אתר הינדואי קדוש, גם בפושקר נמצאו חלפני כספים, שהמירו רופיות בודדות לכמה עשרות פייסות. עולי הרגל חילקו את המטבעות הקטנים שפרטו - פייסה (ששווה פחות מאגורה) לכל קבצן - כיוצאים ידי חובתם. אחרים הטילו פרי, חופן של אורז או פיסה מהצ'פאטי, הלחם ההודי, לעבר הקבצנים הרבים, כמה מהם בעלי גוף מעוות, ששכבו שרועים על הארץ. לעיתים החטיאו החולפים במקום את הקערה או את היריעה שנפרשה לצורך קיבוץ הנדבות, והתרומה מצאה את דרכה מתגלגלת אל תעלת השופכין הפתוחה בקרן הרחוב.

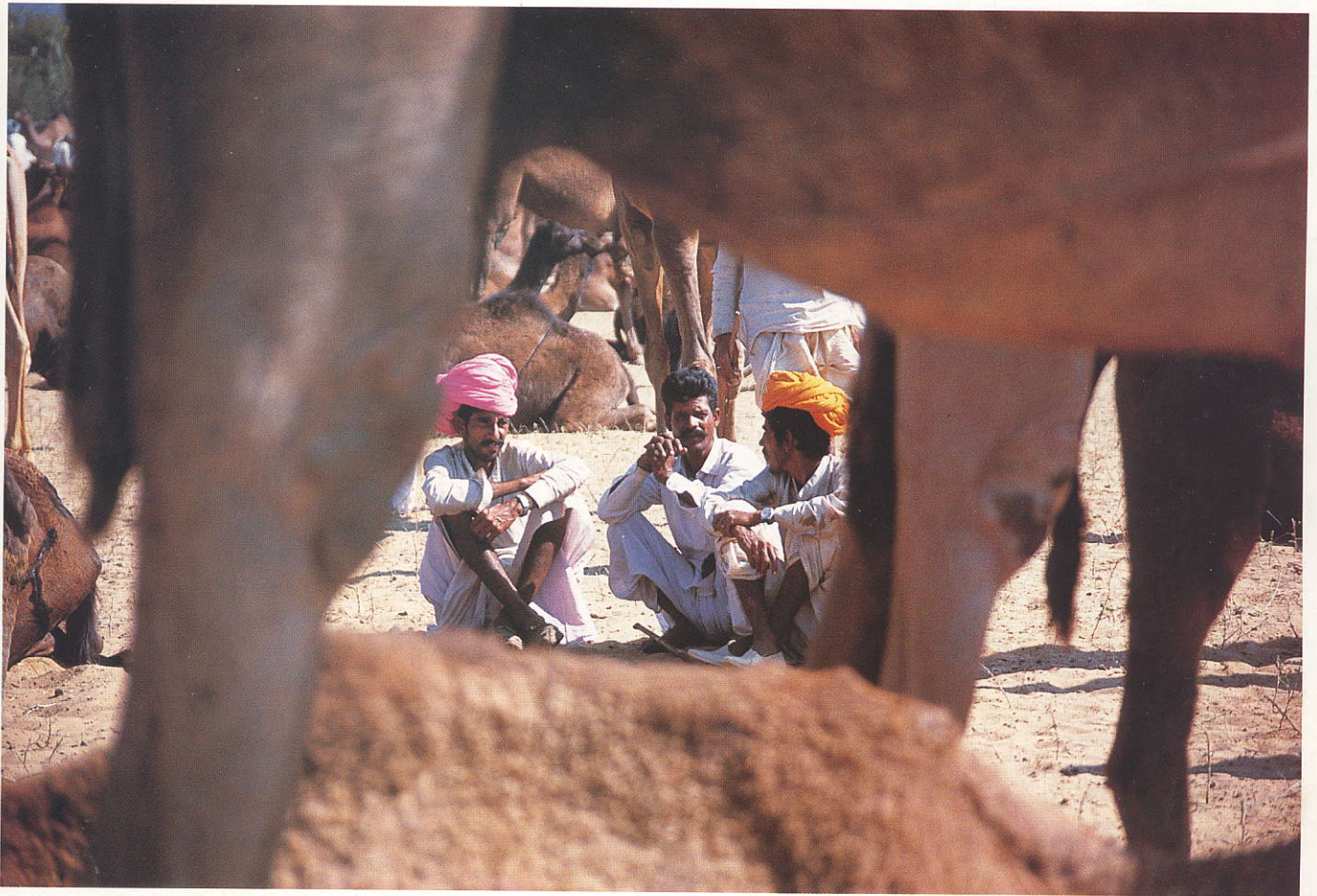
גם סאדהו (נזירים פרושים) הגיעו במאותיהם אל פושקר וקיבצו נדבות. כמה מהם נדרו להישאר בתנוחת ישיבת לוטוס במשך כל ימי חייהם, ורגליהם התנוונו עד כדי כך שאין הם יכולים עוד ללכת. הם נעים בזחילה או בשכיבה על גבי לוח עץ עם גלגלים. גופם העירום, למעט איזור החליציים העטוף בכיסוי מינימלי, משוח באפר מדורה או באבקות לבנות וצהובות ושערם מדובלל ופרוע. סאדהו אחרים נראו כאילו עטו תחפושת לצורך קיבוץ הנדבות, ונראה היה שהם מתקיימים לא פחות טוב מאחרים.

נאגא סאדהו, נזירים מעורטלים, התהלכו בעירום מלא מבלי שעוברי אורח יביטו בהם בפליאה. לעיתים התקבצו הסאדהו על במות קטנות ברחבי העיירה, נטעו את קלשוני שיווה שלהם סביב מוקד אש שהציטו, העבירו בין אצבעותיהם את חרוזי שרשרת התפילה, הנקראת מאלה, עישנו סמים, בירכו עוברים ושבים עבור תרומה או נשאו דרשות. סאדהו אחרים ערכו מופעי ראויה של מומים שהטילו בגופם כמו ידיהם. למשל, סאדהו שהעביר מוט עץ עבה דרך חור גדול שפער בין איבר מינו לבין שק האשכים שלו.

בין החנויות שוטטו הג'רות - אנדרוגיניסטים מלידה, טרנסוסטיטים או גברים שעברו טקס כריתה מלא, המהווים מעמד נפרד בחברה ההינדואית (ראו "מסע אחר" 69). הן חלפו בשטח היריד, לבושות בסארי, וקיבצו נדבות תוך הפגנת התנהגות מינית ובוטה, בניגוד זועק לנשים ההינדואיות הצנועות והמכונסות בעצמן. הן אספו הון ביחס לכל קבצן אחר: הציבור ההינדואי חושש מכוחן המאגי ומוכן לשלם עבור ברכתן, או לפחות כדי למנוע את קללתן.

טבילה בלילה הקדוש

הלילה האחרון של הפסטיבל הגיע, ליל הירח המלא. שיא החגיגה. לאחר שביקרו במקדש בראהמה וערמו שם מנחות על גבי מנחות, פנו כל עולי הרגל לטבילה באגם הקדוש, וקהל גדול התאסף לידו. היכל קטן - כיפת אבן הנסמכת על ארבעה עמודים מגולפים שניצ-

מהם לחזור בקול על מנטרה שמלמלו כלאחר יד. במ־נטרה שולבו שמותיהם של המבקשים ברכה וכן שמות בני משפחותיהם. בסופה של הפוג'ה כרכו הכוהנים חוט אדום על פרק יד ימין של עולי הרגל - עדות לבי־קורם במקום הקדוש והגנה מכל רע.

ביום האחרון לפסטיבל כמעט שלא נותרו גמלים בשטח היריד, מחוץ לעיירה. השמש עמדה לשקוע ותאורת זהב האירה את הפנים השזוֹ־פות, את המלבושים הצבעוני־ים ואת החולות ששבו והתגלו בעת שהאיזור התרוקן. הכל עסקו בקיפול מיטלטליהם

טרם השיבה הביחה. כעת הותר לנשים ולילדים להיכ־נס לאיזור היריד כדי לסייע בעבודה. בעוד הבראהמי־נים סופרים את ההון שהרוויחו במהלך הפסטיבל. למחרת חזרה פושקר להיות עיירה שקטה בעלת אופי כפרי, כאילו לא עברו בה זה עתה 750 אלף בני אדם ו־50 אלף גמלים. רק אנשים מעטים נראו בחוץ. עשרות פרוחיה, חמוריה וחזיריה עזרו בניקוי הרחרוֹב, ואולי היו היחידים שניקו. ♦

בים על אי זעיר באגם - מציין את מקום נפילתו של פרח הלוטוס השמימי.

הגהטים רחשו כנחיל, מרבד של כתמי צבע מתנוע־עים, שגלש במדרגות ושטף את מרצפות האבן. גברים בתחתונים, נשים עירומות למחצה, כולם טבלו במים: זה בצד זה וזה על זה, בצפיפות רבה. יחד עם זאת, לא ניכר באנשים שמץ של מיניות, תופ־עה מפתיעה, במיוחד על רקע התנהגותם השונה של הגברים ההודים בהזדמנויות אחרות. כשניסיתי לברר מה משמער־תה של הרחצה הממונית הזאת, השיבו לי המאמינים: "פושקר

קדושה כבר הרבה זמן. היום יום טוב לרוחוץ באגם הק־דוש". הכוהנים הבראהמינים של פושקר התהלכו כא־חוזי תזזית לאורך הגהטים, פנו שוב ושוב להולכי הרגל והציעו את שירותיהם כעורכי פוג'ה - טקס ברכה ונ־תינת מנחה על שפת המים.

במהלך הברכה יצקו הכוהנים מעט מים מן האגם ל־דיהם המושטות של המאמינים, נתנו להם לאחוז בא־גוז קוקוס, בפרחים ובקטורת כמנחות לאגם ודרשו

טורבן כתום מעיד על ייחוס חובשו כבן למעמד הרג'פוט, האדום מציין את אחד המעמדות הנמוכים ואילו הצהוב - את מעמד הבראהמינים

משמאל: ברג'סטאן אשה נמדדת לפי תכשיטיה. הון עתק מושקע בענק הנישואים ובשני צמדי הקרסול, לרוב חצי קילוגרם כסף כל אחד צילומים: יותם יעקבסון

יותם יעקבסון - מצלם, כותב, מדריך טיולים ומט־פל ברייקי. גר בפרדס חנה